

Dante Aligijeri

BOŽANSTVENA KOMEDIJA

Sa italijanskog preveo
Dragan Mraović

Beograd
2013
DERETA

BOŽANSTVENA KOMEDIJA

NASLOV, NASTANAK I OSNOVNA STRUKTURA

Dante je svoje delo nazvao samo *Komedija* o čemu svedoči u svom poznatom pismu Kangrandeu dela Skali, držeći se tadašnjih shvatanja da su tragedije dela koja počnu tragično i tragično se završe a komedije dela koja tragično počinju, a završavaju se srećno: ...*Na početku ona je zastrašujuća i smrdljiva, jer govori o paklu, ali ima dobar kraj, poželjan i prijatan, jer govori o raju...* Epitet *božanstvena* pojavljuje se prvi put kod Bokača u njegovom delu o Danteovom životu, ali ga, kao sastavni deo naslova izdanja, uvodi priređivač Ludoviko Dolće, a 1555. godine u Veneciji štampa Đovani Gabrijele Dolito de Ferrari.

Poema se sastoji od 14.233 stiha u jedanaestercu i rimovanim tercinama, koje su lančano povezane. Podeljena je na tri dela: *Pakao*, *Raj* i *Čistilište*, sa po trideset tri pesme, s time što prvi deo odnosno *Pakao* ima i uvodnu pesmu, dakle trideset četiri pesme, odnosno ukupno sto pesama. Bazirana je na broju tri (simbol Svetog trojstva) i savršenom broju deset. Simetrična je i unutrašnja podela: *Pakao* ima devet krugova i predvorje, što čini deset delova. *Čistilište* ima devet delova (plaža, *pretčistilište* i sedam pojaseva), plus *zemaljski raj*, što takođe daje zbir deset. *Raj* ima devet neba, plus *Empirej*, što opet čini deset. Svaki od tri dela poeme završava se rečju *zvezde*. Svaka šesta pesma u tri dela poeme govori o politici, ali u sve širem smislu (prvo na nivou Firence, pa Italije, i na kraju na nivou Carstva). Duše grešnika razvrstane su u tri grupe, kao i duše pokajnika i duše blaženih. Tri zveri ometaju pesnika na početku puta. Tri vodiča ga vode na njegovom putu.

To je priča u prvom licu o putovanju kroz tri onozemaljska kraljevstva, započetom, kako neki smatraju, na Veliki petak 7. ili 8. aprila, odnosno po drugima 25. marta 1300. godine, na dan prvog jubileja. Dante ima trideset pet godina i gubi se u šumi, a tri zveri ga sprečavaju da iz nje izađe. Pomaže

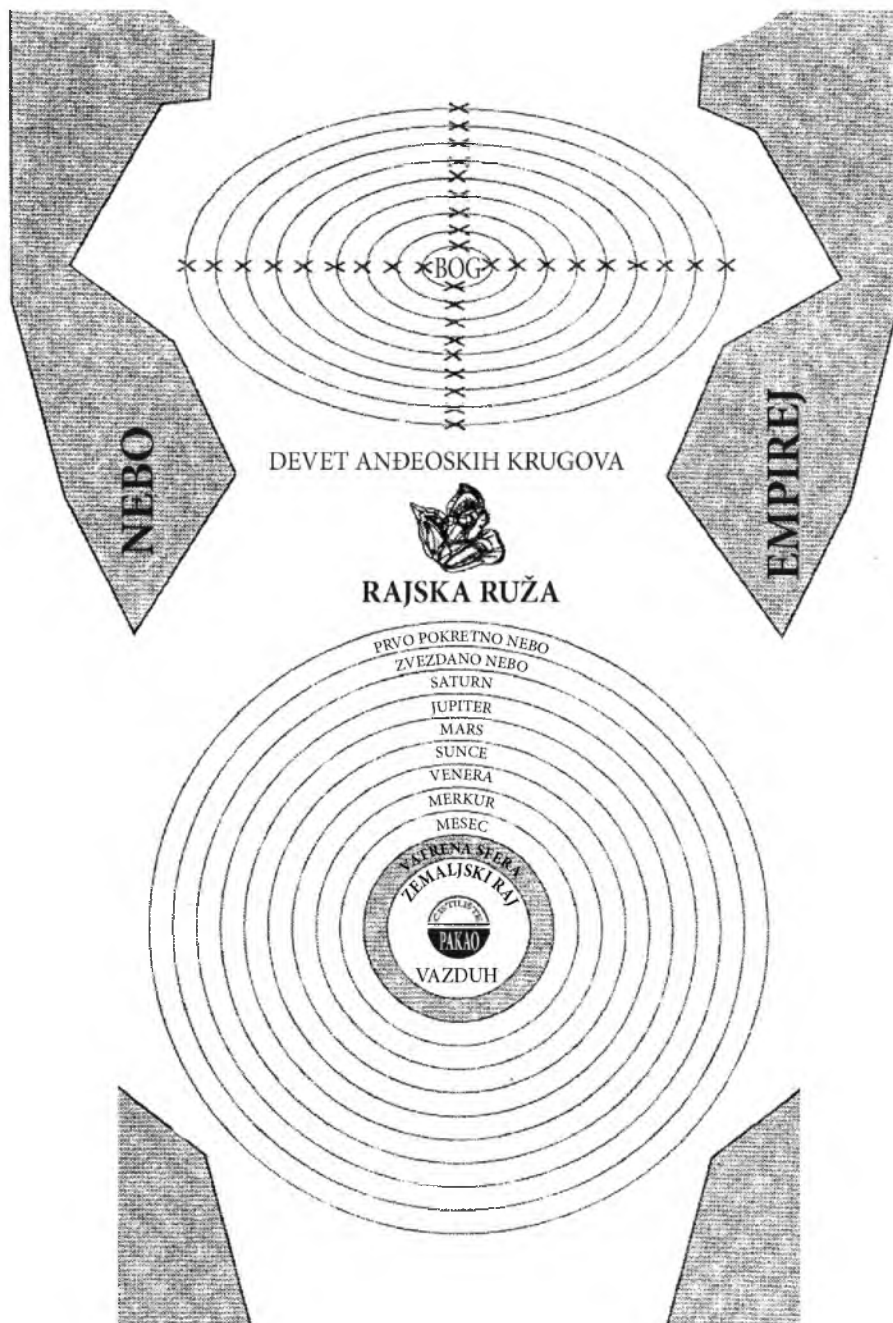
mu Vergilije, kao simbol razuma, i vodi ga dobrim delom puta. Na tom putu Dante susreće više od petsto ličnosti.

Dante je počeo da piše *Pakao* oko 1306–1307. godine (možda i 1304), a završava ga oko 1309–1310. *Čistilište* piše posle 1308, sve do 1315, a *Raj* posle 1316, pa skoro do 1321. godine.

STRUKTURA DANTEOVE BOŽANSTVENE KOMEDIJE

Tri onozemaljska kraljevstva u Božanstvenoj komediji imaju strukturu usaglašenu sa shvatanjima grčkog astronoma, matematičara i geografa iz II veka nove ere Klaudija Ptolomeja. On je tvorac takozvanog Ptolomejevog planetarnog sistema, koji je zasnovan na geocentričnoj teoriji: Zemlja predstavlja određenu nepokretnu tačku – centar celokupnog Sunčevog sistema, planeta, zvezda i kometa, koji se oko nje i okreće. Taj sistem se održao sve do Kopernika, odnosno do XVI veka.

Dakle, polazeći od geocentrične koncepcije sveta, Dante predstavlja Zemlju kao nepokretnu sferu u središtu sveta, podeljenu na dve hemisfere. U središte severne, nastanjene sfere Dante smešta Jerusalim, i to na jednakoj udaljenosti od njenih krajnjih granica, ušća Ganga i Herkulovih stubova. Dijametralno suprotno, u okean južne nenastanjene polulopte, postavlja breg čistilišta, a na njegov vrh zemaljski raj. Nastanak ovog brega, kao i simetrične paklene provalije, vezuje se za Luciferov pad iz raja, kada se strovalio u središte Zemlje. Zemlja je okružena sa devet koncentričnih sfera, koje se okreću jedna unutar druge i sve zajedno u desetoj sferi. Ova deseta sfera je nepokretna; to je nebo Empirej, boravište Boga, anđela i blaženih. Devet neba su po redu: Mesec, Merkur, Venera, Sunce, Mars, Jupiter, Saturn, Zvezdano nebo i Prvo pokretno nebo. Prvih sedam neba ima u sebi odgovarajuću planetu (u ptolomejskoj koncepciji Mesec i Sunce su smatrani planetama). Osmo nebo je ispunjeno nepokretnim zvezdama sa sazveždima, a deveto, potpuno transparentno, naziva se Prvo pokretno nebo, jer svojim brzim kretanjem prenosi rotaciju na niža neba i reguliše je.

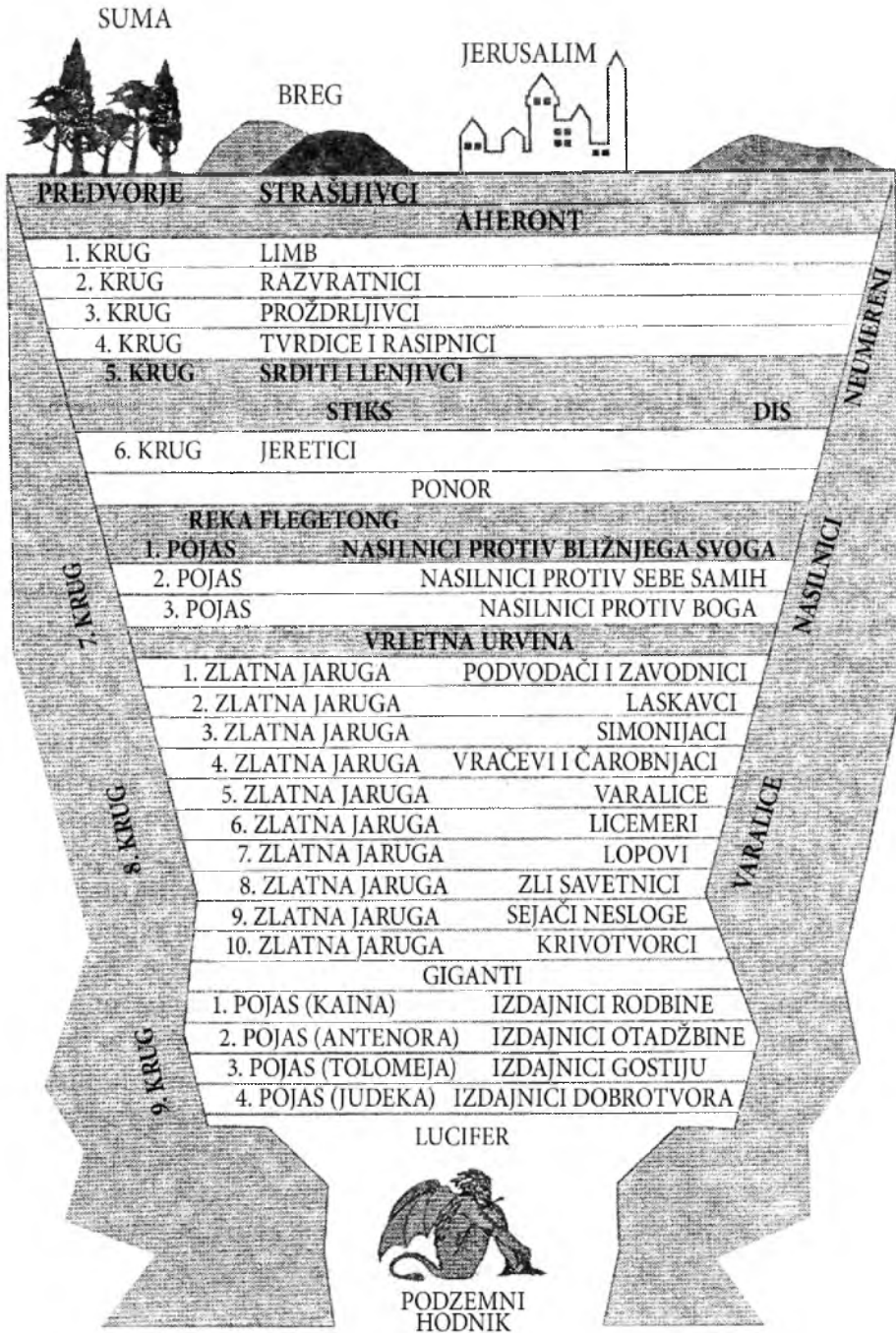
Prikaz strukture Božanstvene komedije

PAKAO

Provalija pakla ima oblik konusa ili levka sa užim delom u središtu Zemlje. Ivice tog levka imaju urezane ogromne horizontalne stepenike, koji formiraju devet koncentričnih kružnih ravni na kojima se kažnjavaju razni gresi. Te ravni, odnosno *pakleni krugovi*, sve su uže idući ka središtu Zemlje. Njihove obale, koje su se obrušile zbog zemljotresa koji je pratio Hristovu smrt, omogućavaju silazak iz jednog kruga u drugi. Geometrija prvog onozemaljskog kraljevstva bazira se na trojnoj podeli grešnika: neumereni, nasilnici i varalice. Neumereni su smešteni u gornji pakao, između reka Aheronta i Stiksa, od drugog do petog kruga, i tu su razvratnici, proždrljivci, tvrđice, rasipnici, srditi i lenjivci. Nasilnici se nalaze u sedmom krugu, podeljenom na tri pojasa: nasilnici protiv bližnjega svoga, nasilnici protiv sebe samih i nasilnici protiv Boga. Varalice se nalaze u osmom krugu, podeljenom na deset zlih jaruga. Tu su podvodači, zavodnici, laskavci, simonijaci, vračevi, čarobnjaci, varalice, licemeri, lopovi, zli savetnici, sejači nesloge i krivotvorci. U devetom krugu su izdajice. Ovaj krug je podeljen u četiri pojasa, na Kainu, Antenoru, Tolomeju i Judeku. Tu su izdajnici rodbine, izdajnici otadžbine, izdajnici gostiju i izdajnici dobrotvora. Na dnu, u središtu devetog kruga, Lucifer sa tri čeljusti melje Judu, izdajnika Hrista, odnosno crkve, zatim Bruta i Kasija, izdajice carstva. To ukazuje da je najgora izdaja dve najveće vlasti: crkvene, odnosno duhovne i carske, odnosno svetovne. Van ove podele su strašljivci smešteni u predvorju pakla, dobri koji nisu kršteni, pa su u Limbu, odnosno prvom krugu, a jeretici su u šestom krugu. Raspored kažnjenih grešnika sledi preciznu logiku. Svako je večno kažnjen u krugu koji odgovara najtežem poroku među onima koje je imao. Svaka kazna je dvojaka, odnosno grešnik je kažnjen duševno (lišen je mogućnosti da vidi Boga) i fizički. Odnos između kazne i greha je strogo proporcionalan i ta proporcija je utoliko veća ukoliko se dublje silazi u pakao.

ČISTILIŠTE

Na čistilište, visoki breg koji se diže iz mora, Dante stiže kroz dugi podzemni hodnik koji polazi od Luciferovih nogu. Međutim, duše tu stižu čamcem kojim upravlja jedan anđeo, a polazište im je ušće reke Tibar. Plaža na ostrvu sa bregom čistilišta i prve padine brega su pretčistilište. Tu su grešnici

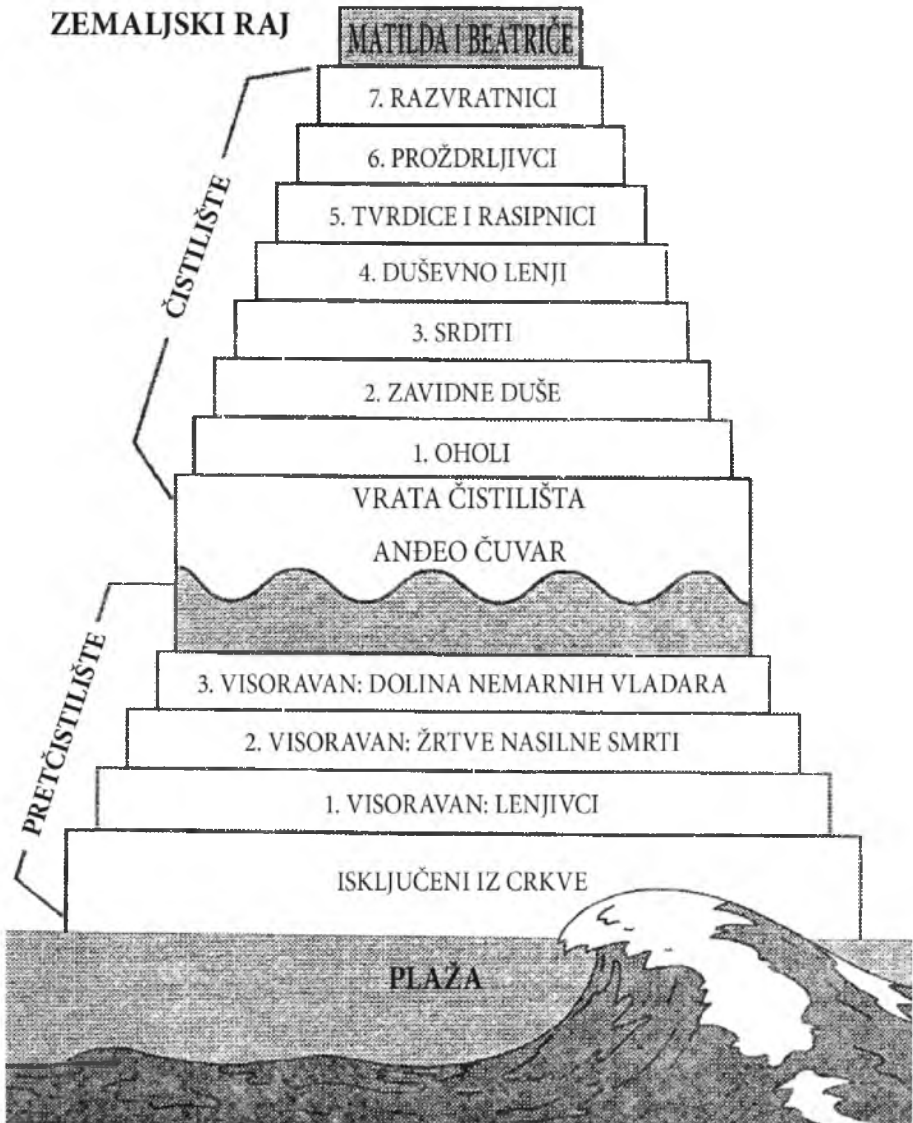

Pakao

koji su se pokajali tek u smrtnom času: isključeni iz crkve, lenjivci, žrtve nasilne smrti i nemarni vladari. Zatim duše ispaštaju svoje grehe u sedam krugova (oholi, zavidne duše, srditi, duševno lenji, tvrđice, rasipnici, proždrljivci i razvratnici). Gresi i odgovarajuće kazne sve su manji što se ide bliže vrhu čistilišta. I tu je kazna moralna (patnja zbog nemogućnosti da se vidi Bog) i fizička, srazmerno počinjenom grehu. Ali, duše se čiste ne samo kaznom, već i kroz molitve živih i kroz posmatranje pozitivnih primera na početku i na kraju svakog kruga. Na početku su to prizori koji podstiču na dobro i hvale vrlinu suprotnu počinjenom grehu, a na kraju prizori kažnjelog greha. Za razliku od pakla, gde razni demoni imaju različite uloge u paklenim krugovima, u čistilištu anđeo pokazuje očišćenim dušama prolaz ka sledećem krugu, ka vrhu i konačnom očišćenju od greha. Duše prolaze kroz sve krugove, za razliku od pakla gde su stalno u istom, i, ako je potrebno, zadržavaju se u svakom da bi ispaštale grehe koje su počinile. Na vrhu, u šumi zemaljskog raja, duše završavaju svoje čišćenje od greha uranjajući u vode Lete i Evnoje koje izviru iz zajedničkog večnog izvora: prva briše sećanje na greh, a druga oživljava sećanje na učinjeno dobro. U Edenu, odnosno u zemaljskom raju, Vergilije, simbol razuma, oprašta se od Dantea i njegov vodič postaje Beatrice, simbol milosti i ljubavi, koja će voditi Dantea u raj.

RAJ

U raju je boravište blaženih duša. One su raspoređene u tri osnovne kategorije: svetovnu (na prva tri neba bliža Zemlji, Mesečevom, Merkurovom i Venerinom – duše onih koji nisu ispunili zavet, duše onih koji su radili za dobro da bi zaslužili zemaljsku slavu i duše onih koji nisu odoleli ljubavnoj želji), aktivnu (Sunčevo, Marsovo i Jupiterovo nebo – duše učenih ljudi, duše onih koji su se borili za veru i duše onih koji su voleli pravdu) i kontemplativnu (Saturnovo nebo – kontemplativne duše). Postoji hijerarhijski red u savršenstvu duša i to savršenstvo je utoliko veće ukoliko je više nebo na kome se nalaze. Samo na prvom nebu i na Empireju duše se pojavljuju pred Danteom u ljudskom obliku, a na ostalima su one predstavljene svetlima različite jačine, odnosno one su tu predstavljene kao čista suština. Na Zvezdanom nebu Dante vidi trijumf blaženih duša, odnosno Hristov trijumf, a na Prvom pokretnom nebu vidi Boga u središtu anđeoskih hijerarhija koje imaju zadatak da prenose pokret i svetlost na pojedina neba. Anđeli prve

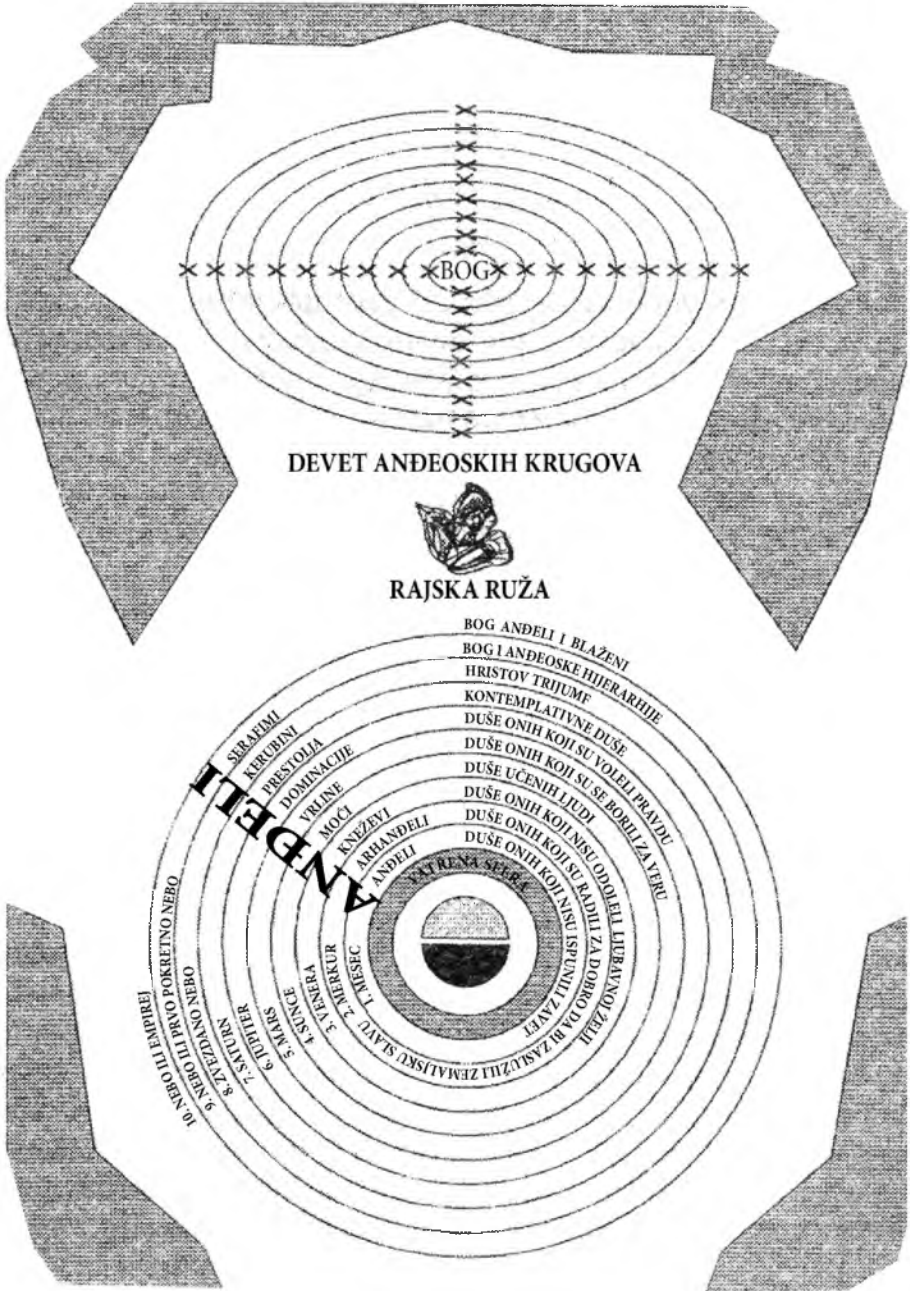
Čistilište

hijerarhije, serafimi, kerubini i anđeli prestolja nalaze se na odgovarajućim nebesima, odnosno na Empireju, Prvom pokretnom nebu i Zvezdanom nebu. Anđeli druge hijerarhije, odnosno anđeli poglavarstva, moći i gospodarstva borave na Jupiterovom, Marsovom i Sunčevom nebu, a anđeli treće hijerarhije, odnosno anđeli kneževi, arhandeli i anđeli su na Venerinom, Merkurovom i Mesečevom nebu. Večno boravište izabranih duša je na nebu Empirej, u ogromnom amfiteatru koji formira Rajsku ružu otvorenu kraj božjeg prestola – izvora svetlosti i blaženstva. Kada je pesnik stigao u središte Rajске ruže, Beatrice ga prepušta svetom Bernardu koji mu objašnjava raspored blaženih duša. On moli Bogorodicu da pomogne Danteu kako bi mogao da vidi Boga u njegovoj suštini. Molba je uslišena i pesnik proživljava osećaj blaženstva.

SADRŽAJ

Sadržajem *Božanstvene komedije* dominiraju red i enciklopedijski pristup svojstveni srednjovekovnoj kulturi. Delo ima čvrstu idejnu i konceptualnu strukturu; Dante snažno povezuje sve elemente biblijske vizije ljudske istorije: Bog, najveće dobro, i Satana, najveće zlo, suprotstavljeni su čak i u smislu fizičkog boravišta u svetu. Pad Lucifera, tog nekada najlepšeg božjeg anđela koji se pobunio protiv Boga, odredio je svu buduću sudbinu ljudskog roda sa zavođenjem Eve, ljudskim grehom i otkupom putem Hristove žrtve i stvorio paklenu provaliju u kojoj se kažnjava onaj što nije odoleo porocima i izazovima zla. Taj pad je takođe izazvao i stvaranje brega čistilišta kao instrumenta okajanja greha. Tako su onostrana kraljevstva koja je stvorilo hrišćanstvo čvrsto povezana sa ljudskom sudbinom, kao i sa nadljudskom sudbinom stvaranja, a zatim pobune anđela. Čovek je u središtu stvaranja i istorije. Bog ga je stvorio kada je stvarao svet, predodredivši ga za večitu sreću. Prognan na zemlju zbog Adamovog greha, čovek je središte sukoba između dobra i zla, dok oko njega i zemlje na kojoj živi kruže nebeske sfere. Bog je uzeo čovečje obličje i kroz Hristovo stradanje okajao pragreh. I politička istorija je božje delo: po božjoj volji je stvoreno Rimsko carstvo pod znakom orla, da bi se u ujedinjenom i mirnom svetu lakše širila božja reč. Ovaj antropocentrizam naglašava dostojanstvo čoveka odgovornog za slobodan izbor između dobra i zla, a tri onostrana kraljevstva ispod i iznad njega tu su da ga kazne, okaju i pruže mu blaženstvo.

Raj

Dante silazi u jedno od tih kraljevstava u proleće 1300. godine, odnosno u godini jubileja. Godinu jubileja ustanovio je Mojsije tako što su svakih pedeset godina puštani na slobodu Jevreji u ropskom statusu, zemlja vraćana starim vlasnicima i opraštani dugovi. Katolička crkva je nastavila tu tradiciju opraštanja i oslobađanja, pa 22. februar 1300. nazvala jubilejom, jer je data velika indulgencija, odnosno veliki oprostaj grehova. Papa Bonifacije VIII je utvrdio da se svakih sto godina proglašava jubilej sa opštim opraštajem svim vernicima koji posećuju, pod određenim duhovnim uslovima i određeni broj puta, glavne rimske bazilike. Kasnije su druge pape određivale i druge vremenske periode za jubileje.

Dakle, Dante se, pošto je umrla Beatrice – žena koja ga je vodila ka ljubavi prema nebeskim stvarima – gubi u velikoj i mračnoj šumi, simbolu neznanja i zablude. Tu susreće Vergilija, koji predstavlja razum, a koga je Beatrice poslala da mu pomogne da savlada prepreke u vidu pantera, odnosno pohote i požude, lava, odnosno oholosti i vučice, odnosno pohlepe. Vergilije mu je objasnio da će morati da putuje kroz tri onostrana kraljevstva. Dante sa Vergilijem silazi u pakao, veliku provaliju čiji je ulaz blizu Jerusalima i koja se proteže do zemljinog središta, u kome je Lucifer. Provalija u obliku levka ima devet krugova u kojima grešnici ispaštaju grehe. Što je greh, veći grešnik je dublje smešten, odnosno dalje je od Boga. Pesnici putuju kroz sve delove pakla do Lucifera, zatim prolaze kroz središte zemlje i izlaze na drugu zemljinu hemisferu da ugledaju zvezde.

Tu stižu, na barci koju vozi anđeo, do brega čistilišta, mesta gde dospavaju duše dostojne odlaska na nebo posle ispaštanja i pokajanja. Dante se uspinje, sa Vergilijem, uz breg, gde posle predčistilišta idu uz čistilište koje ima sedam pojaseva kao simbol sedam glavnih grehova, a redosled im je obrnut od rasporeda koji imaju u paklu. Blaži grehovi se ispaštaju na većoj visini odnosno bliže Bogu. U svakom pojasu se nalaze grešnici koji ispaštaju određeni greh, a na kraju svakog pojasa je anđeo koji briše sa čela znak, slovo „P“, simbol greha (sedam slova „P“ simbolizuju sedam glavnih grehova, a slovo „P“ je početno slovo latinske reči peccata – gresi). Te znake plamenim mačem urezuje anđeo na ulazu u čistilište. Ovde, za razliku od pakla, grešnik nije osuđen na večno ispaštanje greha i nije vezan uvek za isto mesto, već se kreće kroz čistilište, zadržavajući se da ispašta u onim pojasevima u kojima se ispašta neki od grehova koje je počinio. I kada se izbriše svih sedam „P“, stiže se na vrh gde se nalazi zemaljski raj, određen za čoveka koji ga je izgubio zbog Adamovog greha. Na vrhu se Dante oprašta od Vergilija,

simbola zemaljske nauke, jer se očistio od greha, a i zato što Vergilije, pošto nije verovao ni u Hrista koji je došao niti u dolazećeg Hrista, ne može u raj. Njegovo večno mesto je u Limbu. Zato se u zemaljskom raju pojavljuje Beatrice, simbol ljubavi, božje i teološke nauke i otkrovenja. U zemaljskom raju Dante posmatra, zajedno sa Beatricom, simbolični prizor koji obuhvata najznačajnije trenutke ljudske istorije. Zatim uranja u vodu reke zaborava grehova, u vodu Lete, a potom i u vode Evnoje da osveži sećanje na dobra dela. Tek tada može da krene ka zvezdama i sa Beatricom se penje u raj.

Njih dvoje prolaze kroz rajska neba. Duše u raju nisu raspoređene kao u paklu i čistilištu, jer stepenovanje zasluga je u suprotnosti sa rajskim blaženstvom koje podrazumeva puno uživanje, punu slobodu i oslobođenje od bilo kakve želje. Dakle, sve duše se nalaze na desetom nebu, Empireju, raspoređene u obliku rajске ruže oko Bogorodice, ali, kao i kod dva prethodna sveta – a i da bi ih Dante bolje video i da bi njegov uspon bio postepen – one mu se pojavljuju iz neba u nebo. Na osmom nebu Dantea ispituju sveti Petar i sveti Jovan o tri teološke vrline. Pošto je pokazao da potpuno shvata i prihvata veru, nadu i ljubav, prelazi preko Prvog pokretnog neba u Empirej, a tu ga ne vodi više Beatrice već sveti Bernard. On tu posmatra tajanstvenu Rajsku ružu. Sveti Bernard moli Bogorodicu da oslobodi Dantea bilo kakve smrtne senke i tako pesnik može da se približi Bogu, da razume najveće tajne vere – duboko jedinstvo stvorenog sveta, jedinstvo tri božanske ličnosti u jednoj, spajanje božanskog i ljudskog u Hristu, sve dok se na vrhuncu ekstaze, izvan sebe, ne izgubi u Bogu i potpuno uklopi u harmoniju univerzuma stopivši se sa ljubavlju *koja pokreće Sunce i ostale zvezde*.

JEZIK I STIL BOŽANSTVENE KOMEDIJE

Jezik *Božanstvene komedije* ima za osnovu toskanski, odnosno firentinski dijalekt, i to iskorišćen u svim elementima, pa su u upotrebi svakodnevne a ne samo akademske reči, narodni izrazi, žargon, kao i neke reči svojstvene isključivo toskanskom, odnosno firentinskom dijalektu. Dante koristi i arhaične oblike firentinskog dijalekta, a upotrebom sinonima širi njegovu osnovu. Uključuje galicizme i neologizme, odnosno reči koje je sam iskovao. Koristi oko petsto latinizama, posebno kada je ton kazivanja svečan ili učen, odnosno kada se oslanja na klasične forme, a takođe i kada govori o plemenitim

osobama ili zbivanjima. Iz drugih toskanskih i italijanskih dijalekata Dante koristi samo one reči koje su se već tradicionalno upotrebljavale u poeziji.

Dante pokazuje svoj veliki talenat u originalnom korišćenju svakodnevnih reči i u nijansiranju značenja. Njegova kreativnost posebno dolazi do izražaja pri kovanju rima, imajući u vidu da su se drugi tadašnji pesnici vezivali za ustaljene rime tog vremena. Stilski je vrlo različit, već prema potrebi kazivanja. Može se reći da koristi veliku skalnu stilova – od tragičnog do komičnog, od poniznog do svečanog, od grotesknog do narodnog.

Kroz svoj plurilingvizam i pluristilizam Dante uspeva da pokaže stvarne mogućnosti vulgarnog, odnosno narodnog italijanskog jezika. Taj jezik je ušao u upotrebu tek koju deceniju ranije, a pre Dantea korišćen je samo za ljubavnu liriku, sa ponekim izuzetkom u stihovima fra Gvintonija, u doktrinarnim pesmama Gvinicelija i Kavalkantija, u religioznoj i didaktičkoj poeziji i u nekim proznim delima.

Dante je zaslužan i za ime treće poetske škole trinaestog veka (ostale dve su sicilijanska i toskanska), odnosno za *dolce stil nuovo* (slatki novi stil), koji on pominje u *Čistilištu*, XXIV pevanje, stih 57, kroz usta Bonadunte iz Luke: *...pa slatki novi stil nije mogao da nas raduje...* Osnovna i jedina prava tema ovog stila je slavljenje ljubavi prema plemenitoj ženi koja može da pruži blaženstvo muškarcu. Ta ljubav je poduhovljena, unutrašnja i isključuje spoljne događaje, a izražava se kroz uzvišen i elegantan govor.

Dante se s pravom smatra ocem italijanskog jezika, jer, iako nije prvi koristio narodni jezik za pisanje, on ga je osposobio da se na njemu može napisati bilo koje književno delo. Pojava Danteovog dela značila je pobjedu toskanskog dijalekta, koji postaje zajednički jezik svih Italijana. Ostali do tada korišćeni dijalekti ostaju samo lokalni dijalekti. Instrument te pobjede bio je trijumfalni uspeh *Božanstvene komedije* postignut kod široke publike. To je nova publika koju je Dante stvorio za sebe i za potonje pisce, a koja nije bila više ograničena samo na uske akademske krugove. Ugled ovog dela i njegovo kapilarno širenje kod čitalaca svih društvenih slojeva i u raznim geografskim regionima doveli su do jezičke unifikacije savremenog italijanskog jezika, čiji je, u stvari, osnov bio jezik *Božanstvene komedije*.

FILOZOFIJA I POETIKA
BOŽANSTVENE KOMEDIJE

Samo izvanredan um i pesnička moć mogli su da objedine u jedno delo tako širok i raznorodan svet. Danteov genije je uspeo da prevaziđe mehanizam tradicionalne simboličko-alegorijske forme doba u kome je živeo i da na pesnički način otelotvori ideale vere, morala, nauke, politike. U njegovo vreme poezija se još nije mogla osloboditi alegorije, pa je hrišćanstvo, kako tvrdi sjajni italijanski istoričar književnosti Frančesko de Sanktis, „*u ime spiritualnog boga objavilo rat ne samo idolima, nego i poeziji, koja se smatrala kao zabava i veština; tražilo je голу istinu... Stoga se poezija prihvatala samo kao simbol i odeća istine: alegorija je bila neka vrsta putne isprave, pomoću koje se poezija mogla pojaviti među ljudima. Bilo je pesnika koji su se nazivali 'učenim pesnicima', za razliku od 'narodnih', oni koji su figurativno ili direktno pesništvom izražavali učenost*“.

Danteova vizija života i sveta je toliko široka i složena da on ne oblikuje umetnički jedan simbol, jedno stanje svesti ili bića već život u celini i u njegovom raznorodnom iskazu. Danteova poetska duša pronašla je način da izrazi sva osećanja, sve prirodne pojave, sve žudnje duha. On je pesnik drame i lirskog načina kazivanja, pesnik komičnog iskaza i realizma, pesnik osećanja i neizrecivih pojmova. On zna da nas vodi jednako ubedljivo kroz paklene krugove i najmračnije slike, preko prostora nade u čistilištu do rajskih vizija svetlosti. Kratkim potezima slika likove i duševna stanja i u tome pokazuje vrhunsko umeće sintetizovanja i mašte.

U filozofskom smislu Dante smatra da je postojbina duše nebo, odakle ona silazi u nas. Dolazeći od Boga, ona ne zna ništa, ali ima dve osobine: razum i težnju, odnosno sposobnost da prima ono što joj se sviđa. Duša teži ka dobru, ali ne zna da razlikuje dobro. Neznanje rađa zabludu, zabluda rađa zlo. Zlo, odnosno greh, nalazi se u materiji, odnosno u čulnom uživanju. Dobro se nalazi u duhu, a najviše dobro je Bog, odnosno čisti duh. Čovek mora da se bori protiv tela i priklanja Bogu. Zato mu je dat razum, iz koga se rađaju slobodna volja i moralnost njegovog ponašanja. Dobro i zlo se razlikuju pomoću filozofije; ona je put ka dobru i moralnosti, a moralnost je etika. Za filozofiranje je potrebna ljubav, odnosno težnja, a prava sreća se postiže kontemplacijom istine. Biti filozof znači odupreti se strastima i zadovoljstvu, pobediti sebe samoga, sačuvati duševni mir. Čovečanstvo je zapalo u ropstvo čula zbog greha praroditelja, a razum i ljubav nisu bili dovoljno jaki

da ga spasi. Bog je zato uzeo ljudsko obličje u liku Hrista i iskupio ljudski greh svojim stradanjem na krstu, odnosno spasao je čovečanstvo. Zahvaljujući toj žrtvi razum je dobio vrednost zbog vere, ljubav zbog milosti, dok se uz filozofiju vezuje teologija. Spasenjem čovečanstva svaki je čovek stekao moć da se spasi uz božju pomoć. Vođen razumom i verom, ohrabren ljubavlju i milošću, on može da se oslobodi čula i da se uzdigne sve do Boga, do najvišeg dobra. Čovek se u zemnom svetu nalazi u jednom od tri stanja o kojima govori moral: stanje greha, stanje kajanja i stanje milosti. Pakao je slika zla, odnosno poroka. Raj je slika dobra i vrline. Čistilište je prelaz od jednog do drugog stanja kroz pokajanje. A svako od nas nosi u sebi i svoj pakao i svoj raj.

Spasenje društva ide istim putem kao i spasenje pojedinaca. Društvo koje živi u anarhiji i neslozi rob je materije, jer živi u zabludi i neznanju. Kao što čovek ne može ići ka spasu ako ne pobedi telo, tako i društvo ne može živeti u slozi dok se ne pokori jednom vladaru koji će obezbediti vladavinu zakona, odnosno razuma.

Na ovim filozofskim osnovama Dante objedinjava sve znanje svoga doba iz metafizike, morala, politike, istorije, fizike, astronomije, etike, retorike, lingvistike itd.

Sveta pesma, odnosno *Božanstvena komedija*, univerzalno je delo koje ne pripada jednoj generaciji niti jednoj naciji. To je delo neprevaziđene dubine koncepcije, neverovatna harmonija forme, iskrena ispovest jednog čoveka, a istovremeno i opšteljudska, čime se uzdiže do plana univerzalnosti. U ovom delu pesnik silazi u tamu ljudskog greha i stiže do svetlosti oslobođenja od njega, a na svome putu kroz tri zagrobna carstva on obuhvata nebo i zemlju, vreme i večnost, božansko i ljudsko. To je traganje ljudske duše za apsolutnom srećom, slobodom, mirom i konačnim prosvetljenjem.

Dragan Mraović

PAKAO

PEVANJE PRVO

UVODNO PEVANJE U CELU „BOŽANSTVENU KOMEDIJU“

Dante ima trideset pet godina i započinje svoje putovanje 25. aprila 1300. Ovaj datum nije izabran slučajno. Papa Bonifacije VIII je tu godinu proglašio jubilarnom i dao veliko opraštanje grehova, a 25. april je datum kada je Bog, po srednjovekovnom predanju, stvorio svet, dok je Isus Hristos, razapet na krstu, istoga dana iskupio svet. Pesnik je zalutao u gustu šumu (šumu greha). Uspeva čudom da se izbavi iz nje i kreće put brega (dobra) obasjanog suncem. Ali, na putu mu se ispreče panter (pohota), lav (oholost) i vučica (pohlepa). Tada mu se ukazuje pesnik Vergilije¹ koji ga hrabri i nudi mu se za vođu obećavajući mu spas posle dugog putovanja kroz tri kraljevstva onoga sveta. Sa Vergilijem treba da prođe pakao i čistilište, a Beatrice, njegova mladalačka ljubav, odvešće ga kroz raj do spasa.

Na pola našeg životnog puta nađoh se u šumi gde tama prebiva, jer noga sa staze prave zaluta.	3
Ah, teško je reći mučninu što skriva ta šikara šumska gusta na koju i pomisao strah izaziva!	6
Tako je mučna da je šala smrt pusta, al' da bih kaz'o šta se tu zgodi, o drugom će zboriti moja usta.	9
Ne znam šta bi da noga tamo hodi, san veliki me je tako obuzeo da zaboravih kuda pravi put vodi.	12

---

1 Publije Maro Vergilije, 70–19. pre n. e., rimski pesnik. Njegovo najpoznatije delo je spev „Eneida“. Dante uzima Vergilija za vođu kao predstavnika prosvetljenog ljudskog uma kakvim ga je smatrao srednji vek.

- Ali, kada sam u podnožje brega² dospeo,
tamo gde bi kraj onoj dolini³
gde mi srce prekri straha veo, 15
ugledah mu pleća u visini
obasjana zracima⁴ planete⁵
što predvodi ostale u svakoj tmini. 18
Tada se smiri, baš kao dete,
strah što je svu noć kroz jezero srca plivao,
a ja je proveo pun mučne sete. 21
I kao onaj što se zadihao
dok je isplivao, pa na žalost
u opasnu vodu se zagledao, 24
tako duša moja, izmičući još valu,
okrenu se da gleda to gazište
gde niko živ ne izađe na obalu. 27
Opustih umorno telo što odmor ište,
pa nastavih put po plaži pustojoj
tako da se penjah na više uporište. 30
Ali, tamo na toj stazi strmoj,
panter laki, ta životinja ljuta,
skoči u koži pegavoj i crnoj; 33
i ne sklanjaše mi se nikako sa puta
već mi se tako na njemu ispreči sav
da htjedoh da se vratim više puta. 36
Bejaše ranog jutra pozdrav
i sunce se diže sa onim zvezdama
što bejahu sa njime kada božja ljubav 39
pokrenu one stvari lepe u nama,
pa dobru da se nadam razlog se javi
od te zveri sa divnim pegama, 42
od jutra i prolećnog dana što se plavi,
ali ne toliko da strah me ne ukoči
kada preda me lav se pojavi. 45

---

2 Breg dobra i vrline.

3 Dolina greha.

4 Božji zraci.

5 Pesnik pod planetom podrazumeva sunce.

- činilo se da ka meni kroči
 uzdignute glave i od gladi pun besa,
 rek'o bih: uplašile se i nebeske oči. 48
- I vučica što s mršavosti stresa
 sve požude kojih je sita ta strava,
 zbog koje mnogo je tužnih do nebesa, 51
- a toliko me uplaši njena pojava
 kada na nju pogled pade da poče da ističe
 nada iz mene da ću stići do vrhunca plava. 54
- Kao što onaj koji rado stiće
 srce ima puno tuge i jada
 kada vreme dođe da bogatstvo izmiče, 57
- tako i mene rastuži beštija sada
 što prilazeći poče da me ganja
 tamo gde sunca nije, već samo hlada. 60
- Dok sam silazio niže kroz granja,
 preda me neko se pojavi
 naoko slab od dugog ćutanja. 63
- Kada ga videh u toj pustoj stravi,
 „Smiluj mi se“, doviknuh njemu,
 „ma ko da si, senka ili čovek pravi!“ 66
- Odgovori: „Već nisam čovek u mnogo čemu,
 a roditelji moji lombardijskog su soja
 iz Mantove poreklom u svemu. 69
- Za Julija⁶ se rodi duša moja,
 živeh u Rimu u doba dobrog Avgusta,⁷
 u vreme lažnih bogova svih boja. 72
- Pesnik bejah i pevahu moja usta
 o pravednom Anhizu⁸ što dođe iz Troje
 pošto Ilion⁹ gizdavi proguta vatra gusta. 75
- Ali, zašto se vraćaš u jade svoje?
 Što se ne vineš na brega blagi prizor
 koji je početak i uzrok radosti bilo koje boje?“ 78

6 Gaj Julije Cezar, 100–44. pre n. e., rimski imperator.

7 Avgust Gaj Julije Cezar Oktavijan, 63. pre n. e. – 14. n. e., okupljao genijalne pisce i obezbeđivao im život, a među njima Vergilija, Tita Livija i Ovidija.

8 Anhiz – trojanski vođa, voleo Afriditu koja mu je rodila Eneju.

9 Ilion je naziv za Troju.

- „Dakle, ti Vergilije jesi, ti li si izvor
iz koga pregršt reči teče kao lava?“
postidjenog čela bi moj odgovor. 81
- „Ti što si pesnicima uzor i slava,
nagrađeni su moja velika ljubav i učenje,
jer tvoj spev i mene prosvetljava. 84
- Ti si moj učitelj i moje divljenje,
ti si onaj što me naučiti znao
lepom stilu što proslavi i moje tvorenje. 87
- Pogledaj skota što me nazad naterao,
slavni mudrače odbrani me od gada ljuta,
od njega sam se sav prepao.“ 90
- „Valja ti se držati drugog puta“,
odgovori kada vide moju suzu da sija,
„ako želiš pobeći s tog mesta smrknuta! 93
- Jer ta zver zbog koje u tebi strah klija
ne dozvoljava da prođe ni duša jadna,
već ljude zaustavlja i redom ubija. 96
- A tako je zlobna i tako gadna
da nikada pohotu svoju ne zadovolji,
već posle jela još više je gladna. 99
- Sa mnogim zverima se pari po volji,
a još više će ih biti dok ne bude dan viđenju
Hrta¹⁰ s kojim će crći u bolu i nevolji. 102
- Taj ne uživa u novcu i dragom kamenju,
već mudrosti, ljubavi i vrline sledi glas,
a biće siromah po svome rođenju. 105
- Poniženoj Italiji doneće spas,
za koju od rana padoše devica Kamila,
Evrijalt, Turn i Niz¹¹ u onaj čas. 108
- Svuda će je goniti njegova sila,
dok je u pakao ne vrati,
odakle se zavist i pojavila. 111

---

10 Hrt – postoji proročanstvo o Hrtu koji će doći i spasiti Italiju proteravši vučicu u pakao. Ne zna se na koga je Dante mislio uprkos mnogim tumačenjima, ali Hrt simbolizuje Danteovu nadu da će biti slomljena papska vlast i Italija oslobođena od tuđe vladavine.

11 Ličnosti iz *Eneide*. Kamila je mlada ratnica poginula u borbi sa Trojancima. Evrijalt i Niz su dva prijatelja koji su poginuli u noćnom jurišu. Turn je poginuo u dvoboju sa Enejom.

- Shvatam i mislim da ti se najviše isplati
da me slediš, a biću ti vođa pravi
odavde kroz prostor večnih sati, 114
gde ćeš čuti krike očaja na javi,
videti drevne u bolu sene
što vapse da ih druga smrt muka izbavi; 117
i videćeš one zadovoljne iako uz muke plamene,
jer se nadaju da će i oni stići
bilo kada među one duše blažene. 120
Budeš li hteo, zatim, njima prići,
dočekaće te duša dostojnija od mene tada,
s njom ćeš put nastaviti, a ja ću otići, 123
jer onaj car što tamo gore vlada,
pošto bejah protivan njegovom zakonu,
neće da ja u grad mu dođem ikada. 126
Carstvo mu svuda, ali tu je na tronu,
tu mu grad i visoko prestolje,
blago onome koga odabere za blaženost onu.“ 129
A ja njemu: „Pesniče, molim te, bolje,
u ime Boga koga nisi upoznao,
vodi me van ovoga zla i nevolje 132
tamo gde si ti meni rekao,
da vidim svetoga Petra želim sada
i te jadnike koje si mi opisao.“
On krenu, a ja za njim pođoh tada. 136